

تأثیر خودباوری فرهنگی در تربیت فرزندان بامحوریت بیانات امامین انقلاب

طیبه حبیبی^۱

چکیده

از آنجایی که خودباوری از توسعه فرهنگی جامعه نشأت می گیرد و این مسأله در شکل گیری و هویت فرهنگی جامعه نقش مهمی را ایفا می نماید، پرداختن به آن و همگانی کردن این اندیشه و اشاعه آن ضرورتی اجتناب ناپذیر است. برای رسیدن به خودباوری راه طولانی و پرفراز و نشیبی در پیش است و این میسر نمی شود مگر با داشتن برنامه و الگوهای مناسب. دانشمندان و صاحب نظران هر یک از دیدگاه و آبخور فکری خود نظریه هایی را مطرح و ارائه کرده اند. فرهنگ، هم زیر بنای توسعه و هم عامل آن و هم هدف و نتیجه توسعه تلقی شده است. فرهنگ هر ملّتی نشانه هویت و استقلال اوست. کسب و حفظ استقلال فرهنگی و فکری نشانه حیات و قدرت یک جامعه است. ویرانی و انهدام یک فرهنگ، ویرانی یک ملّت است. تمدن سیمای تجسم یافته فرهنگ و از مظاهر بر جای ماندنی و باقی آن است. همه مردم عموماً و حکومت خصوصاً و بالاخص بخش های مربوطه همانند حوزه و دانشگاه و ... در حفظ و ارتقاء و توسعه فرهنگ ملّی و اسلامی مسئول می باشند. خودباوری فرهنگی آثار فراوانی از جمله در تربیت فرزندان دارد که این مسأله از دید و نظر امام خمینی و امام خامنه ای پنهان نمانده است. در این مقاله برآنیم که در این تحقیق به بررسی کیفیت تأثیر خودباوری فرهنگی در تربیت فرزندان با روش تحلیلی توصیفی می پردازیم. یافته های تحقیق حاکی از آن است که تأثیر خودباوری فرهنگی با شناخت ابعاد مختلف ضرورت های شناخت فرهنگی حاصل می شود.

کلیدواژه: تربیت، خودباوری، فرزندان، فرهنگ.

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه خواهران الزهرا شهر اراک ، t.habibi1414@gmailcom

مقدمه

فرهنگ، ماندگارترین وجه زندگی بشر و روح اجتماع بشری است. جامعه به وسیله فرهنگ انتظام می گیرد و انسان به وسیله فرهنگ موجودی اجتماعی می گردد. از آنجا که فرهنگ هر قوم و ملت خمیر مایه حیات ابدی، سرچشمه تراوش دانش و معرفت و از ارکان بقا و ثبات آن قوم و ملت به شمار می رود، شناخت به روز آسیب ها، آفات و بیماری های فرهنگی به منظور پیشگیری و یا درمان مناسب و به موقع و حداقل به منظور انتشار بانگ هشدارباش در مقابله با هجمه فرهنگی خسارت بار بیگانگان امری مهم و ضروری به نظر می رسد.

خودباوری فرهنگی از جمله موضوعات مهمی است که پردازش و شناخت آن، همچنین آسیب شناسی و راهکارهای ارتقاء آن در جهت آگاهی و رشد و بالندگی جامعه، به خصوص نسل جوان، می تواند مفید و مؤثر باشد.

خودباوری فرهنگی نوعی نگرش فرد نسبت به فرهنگ جامعه خویش است. اگر این نگرش مثبت باشد، آن را خودباوری فرهنگی و اگر منفی باشد خودباختگی یا از خودبیگانگی فرهنگی گویند. حالت خودباختگی بیشتر ناشی از خودکم بینی و احساس حقارت در قبال پیشرفت و موفقیت های دیگران به وجود می آید. استکبار جهانی با دستیابی به علم و تکنولوژی پیشرفته، همواره چنین وانمود کرده به هر گونه پیشرفت و ترقی، در گرو اطاعت و تسلیم، و یا تقلید از فرهنگ غرب است. تبلیغات دامنہ دار غرب با استفاده از ابزارهای پیشرفته و گسترده تبلیغاتی تأثیر زیادی نیز در کشورهای شرقی به خصوص کشور ما گذاشته و آثار آن نیز تا حد زیادی به جای مانده، از خود بیگانگی فرهنگی و هویت زدایی آنان بوده است. خودباوری فرهنگی بیشترین تأثیر را می تواند در تربیت فرزندان داشته باشد و این زمانی میسر است که این خودباوری در تمامی کسانی که در تربیت فرزندان نقش دارند پیاده سازی بشود و این مساله از جمله نکاتی هست که امامین انقلاب بارها در سخنرانی ها و آثار خود بدان پرداخته و روی آن تأکید کرده اند.

بدین ترتیب سوال اصلی این تحقیق این است که خودباوری فرهنگی چه تأثیری در تربیت فرزندان با تأکید بر اندیشه های امامین انقلاب دارد؟

از این رو ضرورت دارد، ضمن شناخت صحیح و دقیق آسیب ها، به خصوص آسیب های عصر مدرن، زمینه ها و بسترهای از خود بیگانگی فرهنگی، به خصوص در میان نسل جوان را شناخته و در جهت پیشگیری، رفع و دفع آن اقدام نماییم.

با جستجوهای که در مورد موضوع لحاظ شده انجام گرفت به این نتیجه رسیدیم که تاکنون تحقیقی در این مورد نگارش نیافته است و فقط برخی از آثار به صورت اشاره ای به این مساله پرداخته اند. برخی از این آثار عبارت اند از :

۱ : شیری، طهمورث، اثر رشته تحصیلی بر خودباوری فرهنگی دانشجویان؛ مجله:فرهنگ ارتباطات زمستان ۱۳۹۰ - شماره ۴ (۲۴ صفحه - از ۱۴۱ تا ۱۶۴)

۲ : بی ریا، ناصر؛ آقانهانی، مرتضی، بازشناسی فرهنگ خودی و فرهنگ غیرخودی و راه های تقویت خودباوری فرهنگی(۲)؛ مجله: معرفت، اسفند۱۳۷۹-شماره ۳۹ ISC (۹ صفحه - از ۸۲ تا ۹۰)

۳ : فولادی، محمد؛ بختیاری، محمدعزیز، عوامل تضعیف خودباوری فرهنگی؛ مجله: معرفت (پاییز ۱۳۷۸ - شماره ۳۰ ISC (۱۷ صفحه - از ۸ تا ۲۴)

۴ : ساجدی، ابوالفضل؛ نمازی، محمود، میزگرد عوامل تضعیف و تقویت خودباوری فرهنگی و علل گرایش جوانان به فرهنگ غیرخودی؛ مجله: معرفت(شهریور ۱۳۸۰- شماره ۴۵ ISC (۱۵ صفحه - از ۶ تا ۲۰)

۵ : شاملی، عباس علی، بازشناسی فرهنگ خودی و راههای تقویت خودباوری فرهنگی در جوانان؛ مجله: معرفت، مهر و آبان ۱۳۷۹ - شماره ۳۶ ISC (۹ صفحه - از ۱۰۶ تا ۱۱۴)

۶ : فولادی، محمد؛ بختیاری، محمدعزیز، عوامل تضعیف خودباوری فرهنگی؛ ۲؛ مجله: معرفت (آذر و دی ۱۳۷۸ - شماره ۳۱ ISC (۱۸ صفحه - از ۱۱۱ تا ۱۲۸)

نکته تفاوت کار این تحقیق به آثار ذکر شده در پرداختن به کیفیت تاثیر خودباوری فرهنگی بر تربیت فرزندان از نگاه امام خمینی و امام خامنه ای می باشد.

الف : مفهوم شناسی

در بخش اول به تبیین برخی از مفردات دخیل در بحث خواهیم پرداخت.

۱: فرهنگ

"فرهنگ" ماندگارترین وجه زندگی بشر و روح اجتماعات بشری است. این منشور چند وجه در حرکت دوار خویش و در هر جلوه از ظهورش، رنگ های مختلف از خود بازتابانده و به همین رو نزد علما و اندیشمندان گوناگون و مکاتب مختلف دارای تعاریف متعدد است.^۱

تایلور^۲ در کتاب زمینه فرهنگ، فرهنگ را اینگونه تعریف می کند: "فرهنگ مجموعه پیچیده ای است شامل معارف، معتقدات، هنرها، صنایع، فنون، اخلاق، قوانین، سنن و بالاخره تمام عادات، رفتار و ضوابطی که فرد به عنوان جامعه وظایف و تعهداتی را بر عهده دارد"^۳.

وی در کتاب "انسان شناسی" نشان می دهد^۴ که فرهنگ از ویژگی های حیات انسانی است و حیوانات فاقد فرهنگ هستند.^۵

در دایره المعارف فرانسه آمده است: "فرهنگ، مجموعه دانش های دریافت شده توسط فرد یا جامعه است. مانند مجموعه ای از فعالیت هایی که تابع قواعد اجتماعی- تاریخی گوناگون بوده و یا ساختارهایی که نتیجه تغییر رفتار و کردار تحت شرایط تعلیم و تربیت خاص بوده است"^۶.

علامه محمدتقی جعفری در کتاب "فرهنگ پیرو، فرهنگ پیشرو" جامع ترین تعریف فرهنگ را با نظر به تعاریف چنین بیان می کند: "فرهنگ عبارت است از کیفیت یا شیوه بایسته و شایسته برای آن دسته از فعالیت های حیات مادی و معنوی انسان ها که مستند به طرز تعقل سلیم و احساسات تصعید شده آنان در حیات معقول تکاملی باشد"^۷. فرهنگ را می توان شیوه و راه زندگی یک جامعه دانست.

فرهنگ شیوه زندگی یی ملت است که الگو های قراردادی از تفکر و رفتار شامل ارزش ها، عقاید، مقررات، سلوک، سازمان های سیاسی، فعالیت های اقتصادی و امثال آن را که از طریق یادگیری و نه توارث زیستی، از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود در بر می گیرد.

^۱ مطهرنیا، مهدی؛ فرهنگ دفاع و دفاع فرهنگی، ص ۸.

^۲ Tylor

^۳ طهماسبی، احمد؛ شبیخون فرهنگی، ص ۲۶.

^۴ Ananthropology

^۵ مطهرنیا، پیشین، ص ۱۰.

^۶ جعفری، محمدتقی؛ فرهنگ پیرو، فرهنگ پیشرو، ص ۲.

^۷ همان، ص ۲.

در واقع می توان گفت: فرهنگ مجموعه آداب و رسوم، اعتقادات، ارزش ها و رفتارهایی است که آدمیان در زندگی روزمره به یار می گیرند و با آن زندگی می کنند.^۱

۲: "خودباوری" و "خودباختگی"

خودباوری یعنی باورکردن و تکیه کردن به خود؛ به عبارت دیگر خودباوری قضاوت شخصی در مورد ارزشمند یا بی ارزش بودن، قبولی یا عدم قبول خود است که در نگرش فرد ظاهر می شود، اما حالت "خودباختگی" بیشتر ناشی از خود کم بینی و احساس حقارت در قبال پیشرفت و موفقیت های دیگران است. خودباوری در واقع همان اعتماد به نفس است؛ یعنی تکیه بر استعدادها و توانایی های خود و مقایسه نکردن خود با دیگران و وابسته نبودن به هیچکس و هیچ چیز و هیچ جا، جز خداوند که ما را به عنوان جانشین خود بر روی زمین از میان سایر موجودات برگزیده است.^۲

ب: رابطه اعتماد به نفس و خودشناسی با خود باوری

اعتماد به نفس و خودشناسی چه رابطه ای می تواند با خودباوری داشته باشد و کیفیت برقراری این رابطه به چه حالتی می تواند باشد. در این بخش به پاسخ این سوال خواهیم پرداخت.

۱: رابطه اعتماد به نفس و خودباوری

اعتماد به نفس لازمه هر زندگی شاد و موفق است. این ویژگی سبب می شود که احساس خوبی نسبت به خود داشته باشیم، آرامش و اطمینان را تجربه کنیم و احساس کنیم اوضاع بر وفق مراد است و همه چیز همین است. با از دست رفتن اعتماد به نفس، خودباوری ما نیز از دست میرود و همه چیز به هم می ریزد.^۳

این نگرش موجب می گردد فرد خود را باور نداشته و احساس خود کم بینی، حقارت و کم رویی کند و ویژگی های شخصیتی منفی پیدا نماید.

عدم اعتماد به نفس موجب می شود تا انسان باور کند که نمی تواند. در چنین شرایط درونی، روح خلاقیت نابود می شود و امکان ورود به صحنه های جدید و نو از بین می رود.

^۱ ابوالقاسمی، محمد جواد- فرمehنی، محسن؛ پژوهشی در آسیب شناسی توسعه فرهنگ دینی، ص ۳۲.

^۲ توانایی، محمدحسین و علی محمدزاده، خلیل؛ تکنیک های موفقیت و کامیابی، ص ۵۱.

^۳ فیلد، لیندا؛ ۶۰ روش کاربرد برای اتکا به خود، ترجمه فهمیه حبیبی کهرودی، ص ۹.

ع) تعامل فرهنگی با کشورهای صاحب تمدن و انتقال آن به نسل جوان از طریق دانشگاهها و مراکز علمی و فرهنگی.

ف) تقویت هویت فرهنگی "من" یا "ما" در میان جوانان در جهت ارتقاء ارزشمندی خود و بالندگی فرهنگ خویشتن.

ظ) تقویت نهاد خانواده به عنوان نهادی ارزشمند و پایدار و محیطی سالم در جهت رشد و شکوفایی نهال های آینده ساز جامعه.

ق) توجه و اهتمام به مراکز تعلیم و تربیت، به خصوص دانشگاه ها به عنوان نهادهای مؤثر در تقویت خودباوری و مرتبط با نسل جدید^۱.

نتیجه گیری

"خودباوری" قضاوت شخصی در مورد ارزشمند یا بی ارزش بودن، قبولی یا عدم قبول خود است که در نگرش فرد ظاهر می شود؛ اما "خود باختگی" بیشتر ناشی از خود کم بینی و احساس حقارت در قبال پیشرفت و موفقیت های دیگران است. جهان امروز، دنیای عصر اطلاعات و انفجار اطلاعات است. در فضای اطلاعاتی امروز انتظار این است که تبادل بسیار وسیع کلمات در بستر رسانه های ارتباطی به فرهنگی کردن انسان معاصر و انسان امروز بینجامد و تبادل اطلاعات می بایست انسان را در عالی ترین موقعیت فرهنگی خود نسبت به سده ها و دوره های گذشته خود قرار دهد. این کمترین انتظاری است که ما از عنصر انفجار اطلاعات داریم. عصر مدرن و در پس آن انقلاب ارتباطات، عرصه تحول یافتن تام و تمام شیوه های انتقال فرهنگ است. سنت شفاهی جای خود را به رسانه های جمعی، نسخ مکتوب و در چند دهه اخیر به ابزارهای الکترونیکی داده است. چند دهه غفلت و گاه حفظ تعهد تام نسبت به برتری ابزارهای مدرن و تسلیم در برابر نظریه های نوسازی، گاه به کشتار سنت و صنایع فرهنگی بومی منجر شده است. درست است که جهان امروز جهان اطلاعات است ولی میلیونها کلمه که حاوی این اطلاعات هستند در سطح جریان دارند نه در عمق. اطلاعات وسیع در زندگی انسان، نگرش انسان را سطحی یرده است. نگاهی که بر سطح واقعیت میلغزد و در عمق آن فرو نمی رود. بیشترین اطلاعاتی که مبادله میشود یا مربوط به هنرمندان سینما است و یا مربوط به ورزشکاران. انسان امروز یک انسان پارادوکسیال است. انسانی که در

^۱ بیانات در مراسم سالگرد رحلت امام خمینی (ره) ۱۴/۳/۱۳۹۱

استفاده از ابزار فرهنگی قوی است، اما در درک معنای فرهنگی ضعیف است. آلبرت شوایتزر میگوید: "بر همه آشکاراست که ما در راه خود نابود کردن فرهنگی هستیم. آنچه باقی مانده دیگر ایمن و محفوظ نیست و اگر هنوز بر باد نرفته است به این جهت است که در معرض فشار مخرب قرار نگرفته اما پایه اش سست است و با یک لرزش فرو خواهد ریخت. ظرفیت فرهنگی انسان مدرن کاهش یافته است، زیرا شرایط محیط سبب تنزل آدمی و صدمه روحی وی شده است". تصور اینکه ملتی روش تربیتی ملت دیگری را بپذیرد و زبانی نبیند نه فقط اشتباهی بزرگ است بلکه خطایی عظیم می باشد؛ و اگر ملتی از فرهنگ خود دست بکشد به درستی مثل این است که به خودکشی دست زده باشد. به این سبب هیچ ملتی نمی تواند روش های فرهنگی بیگانه را بپذیرد و خود را از نفوذ آن برکنار دارد. استقلال فکری و فرهنگی دانشگاه ها می تواند نقش موثری در استقلال جامعه ایفا نماید. امام خمینی(ره) نیز در این زمینه می فرمود: "با دانشگاهی که ما را وابسته به خارج ببیند، هر خارجی می خواهد باشد، ما با آن دانشگاه از اساس مخالفیم. ما دانشگاهی می خواهیم که ما را از وابستگی ها بیرون بیاورد، ما را مستقل کند." یافته های تحقیق حاکی از آن است که تاثیر خودباوری فرهنگی در تربیت فرزندان را می توان در موارد ضرورت آسیب شناسی فرهنگی، شناخت صحیح آسیب ها، شناخت آسیب های فرهنگی عصر مدرن، شناخت بحران فرهنگی غرب، شناخت تهاجم فرهنگی غرب، شناخت آسیب های تقلید برخورد باوری فرهنگی، شناخت آسیب های غفلت و خود فراموشی بر خودباوری فرهنگی، شناخت آسیب های عدم توجه به نسل جوان به خودباوری فرهنگی و شناخت تعلیم و تربیت و نقش آن در خود باوری فرهنگی منحصر کرد. یافته های این تحقیق نشان می دهد که در بیانات امام خامنه ای راهکارهایی جهت ارتقای خودباوری فرهنگی جهت رسیدن به تربیت صحیح فرزندان وجود دارد که عمده این راهکارها به تقویت هویت فرهنگی "من" یا "ما" در میان جوانان در جهت ارتقاء ارزشمندی خود و بالندگی فرهنگ خویشتن بر می گردد.

فهرست منابع و مآخذ

۱: کتاب ها

* قرآن کریم

- ۱: ابوالقاسمی، محمد جواد- فرمehینی، محسن؛ پژوهشی در آسیب شناسی توسعه فرهنگ دینی، تهران: انتشارات اساطیر، چاپ سوم، ۱۳۸۱
- ۲: بلخاری، حسن؛ جامعه شناسی اخلاقی، تهران، دانشگاه تهران، چاپ سوم، ۱۳۷۷ش
- ۳: پستمن، نیل؛ تکنوپولی، ترجمه صادق طباطبایی، بیروت: دار الفکر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ق
- ۴: توانایی، محمدحسین و علی محمدزاده، خلیل؛ تکنیک های موفقیت و کامیابی، تبریز: مکتبه بنی هاشمی، چاپ سوم، ۱۳۸۱
- ۵: تاجدینی، علی؛ استعارات تأویلی، تهران، نشر میثاق، اول، ۱۳۷۴
- ۶: جعفری، محمدتقی؛ فرهنگ پیرو، فرهنگ پیشرو، قم، انتشارات جامعه مدرسین، چاپ سوم، ۱۴۰۸ق
- ۷: خنیفر، حسین و پور حسینی، مزده؛ مهارت های زندگی، قم، نشر هاجر، قم، ۱۳۸۵
- ۸: خمینی، روح الله، صحیفه نور، قم، نشر معارف، چاپ سوم، ۱۳۹۰
- ۹: رهنمایی، سیداحمد، مبانی ارزش ها، تهران، نشر دانش، اول، ۱۳۹۲ش.
- ۱۰: رفیع، جلال؛ فرهنگ مهاجم، فرهنگ مولد، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، چاپ سوم، ۱۴۰۹ق
- ۱۱: سازمن یونسکو، راهبردهای عملی توسعه فرهنگی، ترجمه محمدفاضلی، ۱۳۹۰ش.
- ۱۲: سعیدی، غلامرضا؛ اندیشه های اقبال لاهوری، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۰، ص ۲۵۳
- ۱۳: طهماسبی، احمد؛ شبیخون فرهنگی، قم: دار الشریف الرضی للنشر، چاپ دوم، ۱۴۰۶ق
- ۱۴: فیلد، لیندا؛ ۶۰ روش کاربرد برای اتکا به خود، ترجمه فهمیه حبیبی کرهرودی، تهران، انتشارات جاویدان، چاپ سوم، بی تا

- ۱۵ : قاسمی منفرد، مهدی؛ آسیب شناسی زمان در نهج البلاغه، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ره، چاپ سوم، ۱۳۹۱
- ۱۶ : مطهرنیا، مهدی؛ فرهنگ دفاع و دفاع فرهنگی، تهران: کتابچی، چاپ ششم، ۱۳۷۶
- ۱۷ : مردان پور، ناصر؛ خلاقیت و نوآوری، تهران: دانشگاه تهران، چاپ چهارم، ۱۳۶۶ش
- ۱۸ : مطهری، مرتضی؛ تکامل اجتماعی انسان، قم، انتشارات صدرا، اول، ۱۳۷۲
- ۱۹ : مطهری، مرتضی؛ پیرامون انقلاب اسلامی، تهران: انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، چاپ سوم، ۱۳۶۰ش
- ۲۰ : مطهری، مرتضی؛ پیرامون انقلاب اسلامی، قم، انتشارات صدرا، اول، ۱۳۸۰ش.
- ۲۱ : مشایخ فریدنی، محمدحسین؛ قم: انتشارات ناصر، چاپ سوم، ۱۳۷۶ش
- ۲۲ : مطهری، مرتضی؛ نظام حقوق زن در اسلام، قم، انتشارات صدرا، ۱۳۸۱ش
- ۲۳ :؛ انسان در قرآن، قم، انتشارات صدرا، ۱۳۷۸
- ۲۴ :؛ نهضت های اسلامی در صد ساله اخیر، قم، انتشارات صدرا، ۱۳۸۷
- ۲۵ :؛ ده گفتار، قم، انتشارات صدرا، ۱۳۶۷

۲: منابع اینترنتی

- ۱ : مقاله " رسانه ها، فرهنگ سازی و فرهنگ سوزی"، سایت حوزه Hawzah
- ۲ : سایت حوزه ، www.hawzah.com

۳: سخنرانی ها

- ۱ : ۱۹/۰۹/۱۳۹۲ بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی
- ۳ : ۱۴/۰۶/۱۳۸۸ بیانات در دیدار جمعی از شعرا
- ۴ : ۲۱/۰۶/۱۳۷۳ بیانات در آغاز بکار دهمین گردهمایی سراسری ائمه جمعه
- ۵ : ۲۲/۰۴/۱۳۷۳ بیانات در دیدار هنرمندان و مسئولان فرهنگی کشور
- ۶ : ۰۴/۱۱/۱۳۷۸ بیانات در دیدار اعضای هیأت علمی کنگره امام خمینی(ره)

۷ : ۰۸/۰۶/۱۳۸۴ بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیأت دولت

۸ : ۱۹/۰۹/۱۳۹۲ بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی

۹ : ۲۲/۰۴/۱۳۷۳ بیانات در دیدار هنرمندان و مسئولان فرهنگی کشور

۱۰ : بیانات در مراسم سالگرد رحلت امام خمینی(ره) ۱۴/۳/۱۳۹۱

۱۱ : بیانات در مراسم بیست و چهارمین سالروز رحلت حضرت امام خمینی(ره) ۱۴/۳/۱۳۹۲

۱۲ : بیانات در مراسم سالگرد رحلت امام خمینی(ره) ۱۴/۳/۱۳۹۱

۱۳ : سخنرانی امام در تاریخ ۵۸/۸/۶

۱۴ : ۱۹/۰۹/۱۳۹۲ بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی